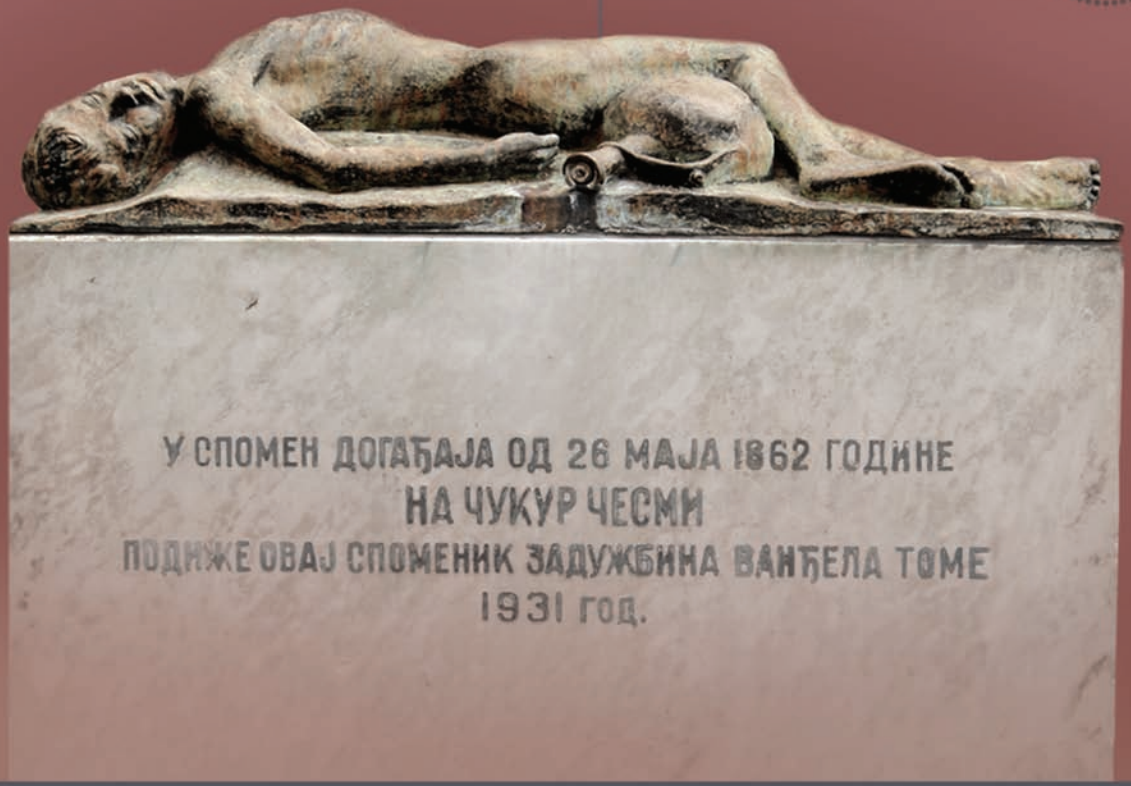

Чукур чесма
Čukur fountain

Завод за заштиту споменика културе града Београда
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade

ПРОЈЕКАТ СПОМЕНИКА НА ЧУКУР ЧЕСМИ

НА УГЛУ ЈЕВРЕМОВЕ И ДОБРАЧИНЕ УЛИЦЕ ЗАДУЖБИНА ВАНЂЕЛА ТОМЕ

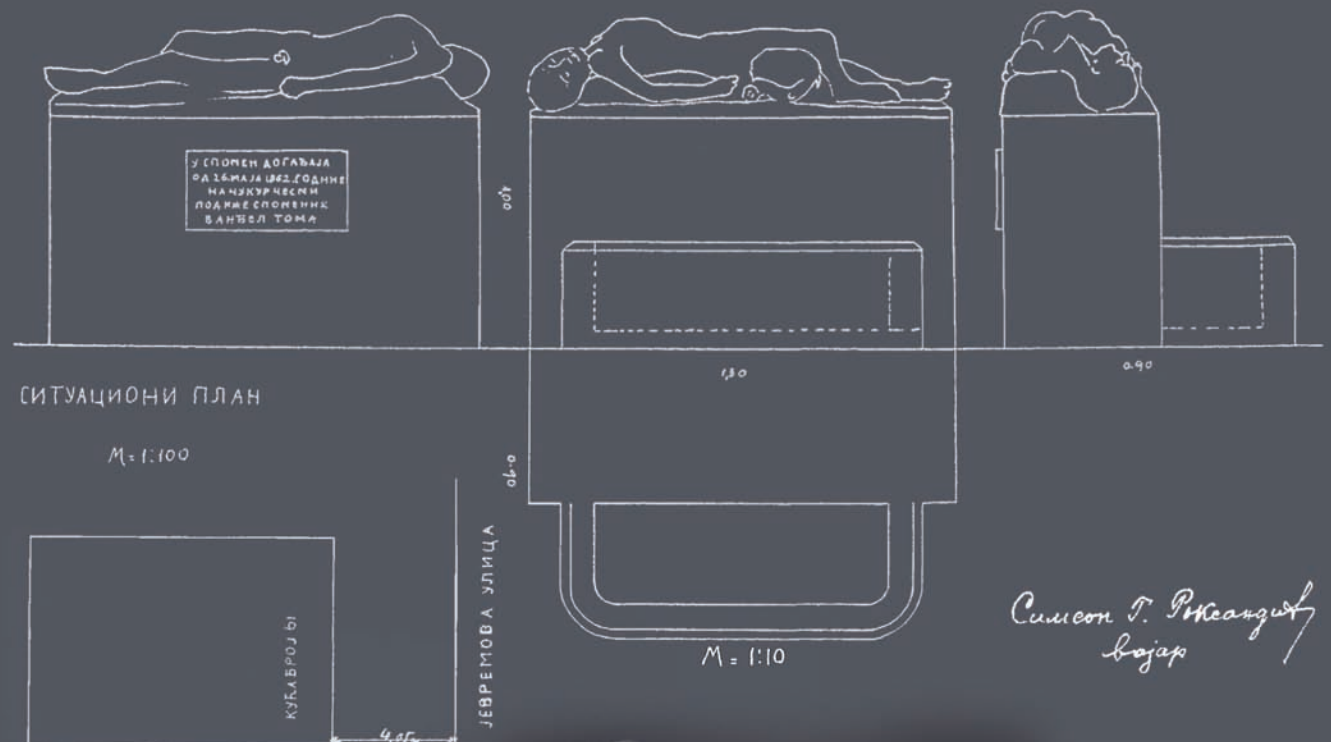

Симеон Г. Ржанцев
вајар

Реализован пројекат / Realized design

ЧУКУР ЧЕСМА

Добрачина улица, испред зграде бр. 31

У мирној београдској улици, у најужем језгру града, у близини раскршћа улица Добрачине и Господар Јевремове, налази се споменик „Чукур чесма“, дело скулптора Симеона Роксандића, подигнут 1931. године. На том месту налазила се стара Чукур чесма, која је до 1892. године, када је у Београду уведен водовод, снабдевала становнике овог краја водом. Чукур је турска реч и значи рупа која је била озидана дубоко у земљи па је носила назив и „точак у рупи“ и „дубока чесма“. Поред тога што данас овај споменик чува успомену на једну од најстаријих чесама, својим скулпторским решењем симболично чува сећање на „догађај код Чукур чесме“, који се претворио у легенду, једну од малобројних које постоје о Београду. Шта се заправо десило тог кобног 15. јуна 1862. године, до данас није у потпуности расветљено. Постоји више верзија о личностима и узроцима догађаја, али је само исход поуздан и поткрепљен документима. Последица овог догађаја, и многих других који су уследили после, довела је до прекретнице у историји Београда и, много више, Србије. Како историја понекад почиње чудно, један тренутак може бити судбоносан не само за појединца већ и за читав један народ, тако и ова прича о Чукур чесми почиње безазлено, једноставним речима изговореним дечаку шегрту:

„Саво, ајд` трк донеси воде са Чукур чесме!“

Био је то кобан тренутак за дечака Саву Петковића, затим за Симу Нешића, Ивка Прокића и многих српских војника, а касније и велика брига високих дипломатских кругова водећих европских држава. То спарно јунско поподне на извор је довело малог Саву шегрта, турске низаме (војнике) и многе друге да утоле жеђ. Један турски војник оте Сави тестију из руку и он поче да се брани, што је веома наљутило Турчина па га он уби бајонетом, по једној верзији, по другој га удари тестијом у главу и Сава паде окрвављен поред чесме. Убрзо

наилази српски полицајац, убија турског низама или, по другачијој верзији, наилази српска патрола и заробљава три турска низама. Потом је наишла и турска патрола те је дошло до оштрог вербалног обрачуна. Да би разрешио цео догађај, стигао је терџоман (тумач турског језика) београдске полиције Сима Нешић у пратњи жандара, али из мазгале турске страже поче пуцњава и Сима Нешић бива убијен. То је био повод за велику тучу између Срба и Турака, где су Срби опколили Турке. Међутим, заповедник српске страже Ивко Прокић је ослободио Турке и, да би избегао веће последице, лично је испратио турског официра до капије тврђаве и ту се пријатељски с њим поздравио, али следећег тренутка Ивка је погодио метак као и његове пратиоце. Вест о догађају струјала је Београдом, на све стране чули су се пуцњи и борба на улицама је почела да се распламсава. Један догађај подстакао је низ нових и одлучујућих. Тада су Срби заузели Варош капију и Сава капију, а вест је стигла и до осталих градова у Србији. Кнез Михаило је, из Шапца где се тих дана налазио, послао ултиматум Турцима да до осам часова увече напусте варош. Следећи дан 16.(4) јун протекао је у миру, већ наредни 17. (5) био је судбоносан за Београд, почело је бомбардовање Београда из 56 тврђавских топова. Погинуло је око 50 грађана и војника, изгорело 20, а уништено око 357 кућа. Српско становништво је подигло барикаде за одбрану. У току јула исте 1862. године, у Канлици поред Цариграда започети су преговори о независности Србије, на којима су учествовали Француска, Енглеска, Русија и Аустрија. Тада је донета одлука да се турско становништво исели из Србије. У наредних годину дана исељено је више од осам хиљада Турака.

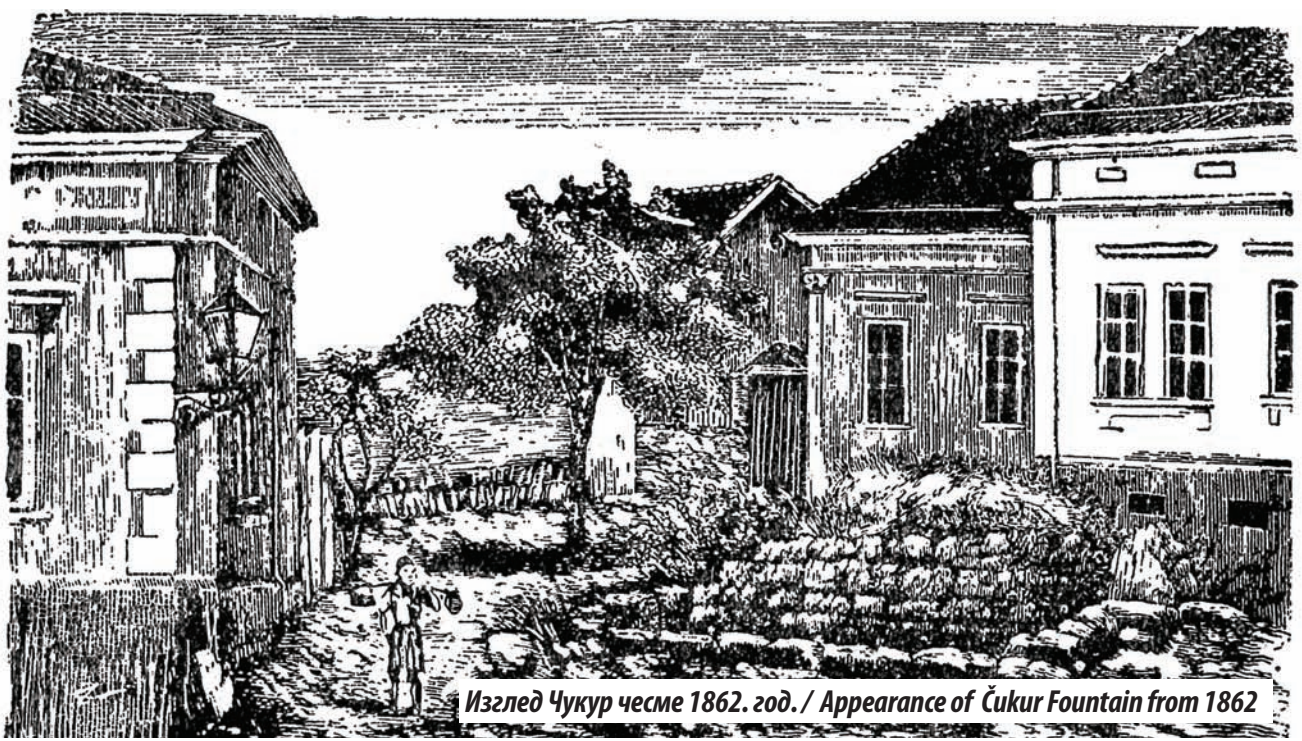

Изглед Чукур чесме 1862. год. / Appearance of Čukur Fountain from 1862

Исписивала се нова страница српске историје. Након дугих дипломатских преговора и борбе, Турци су пристали да предају градове на „чување кнезу Михаилу“, прво Београд па Фетислам (Кладово), Смедерево и Шабац, а затим и многе друге. Године 1867. кнез Михаило је добио кључеве Београдске тврђаве, а свечаност је одржана 6. априла на Калемегдану.

Дуго се након овог великог историјског догађаја причало и препричавало шта се заправо на Чукур чесми догодило јуна 1862. године. Да ли је стварно убијен дечак Саво Петковић или само рањен? Да ли је сукоб код Чукур чесме заиста био повод бомбардовању Београда и његовом касније ослобођењу? Да ли је повод за сукоб било убиство терџомана Симе Нешића, који је наредио да се рањеном дечаку превију ране и одведе кући као и убиство неколико жандара? и чувено питање страних конзула: Ко је прави изазивач на Чукур чесми – Срби или Турци?

Конзули страних сила, осим аустријског, сложили су се да Срби нису дали повода за бомбардовање.

Да би цео догађај био расветљен, Карло Пероло, чувени гостионичар код „Хајдук Вељка“, пријавио се као сведок и очевидац догађаја код Чукур чесме. Поред њега, и Никола Христић, министар унутрашњих дела, очевидац и иследник догађаја код Чукур чесме и бомбардовања Београда, као и многи други али недовољно познати и проверени сведоци. Поред сличности исказа, постоје и бројна одступања што је довело до касније мистификације догађаја. Било како било, догађај код Чукур чесме везује се за један од најважнијих догађаја у историји Београда. Касније варијације писаца о овом догађају створиле су бројне романтизоване легенде о погибији српског дечака Саве и његових савременика.

Један од ондашњих Београђана заслужан за обележавање места како би се сачувао од заборава догађај на Чукур чесми био је познати дуванџија Ванђел Тома. Тестаментом је завештао одређену суму новца за подизање споменика. Пројекат за скулптуру од бронзе на мермерном постаменту урадио је Симеон Роксандић, један од најпознатијих скулптора реалистичког правца у српској уметности. На споменику су уклесане ове речи:

„У СПОМЕН ДОГАЂАЈА ОД 26 МАЈА
1862 ГОДИНЕ
НА ЧУКУР ЧЕСМИ
ПОДИЖЕ ОВАЈ СПОМЕНИК ЗАДУЖБИНА
ВАНЂЕЛА ТОМЕ
1931 ГОД.“

Сви извори наводе 15. јун (3. јун по старом календару), а не 26. мај. Није познато ко је и зашто одступио од утврђеног датума.

Први конкурс за споменик расписан је 1912. године. О резултатима тог конкурса мало се зна, вероватно због избијања Првог светског рата, који је онемогућио подизање споменика.

Нова чесма са скулптуром на врху представља дечака Саву шегрта настрадалог на овом месту. Као модел за израду фигуре био је тринаестогодишњи Властимир Петковић, стицајем пуких околности презимењак жртве сукоба 1862. године. Пројекат за споменик Роксандић је приложио 1927. године уметничкој секцији Општине града Београда, која је прихватила решење уз извесну примедбу на архитектонску форму споменика. Уз консултације архитекте Дубовија из Техничке управе, урадио је нов нацрт и послао га Општини на мишљење наредне године. Измене су прихваћене, споменик са скулптуром на мермерном постаменту са базенчићем, где се сливала вода из крчага, био је повезан на водовод и уличну канализацију. Базенчић је добио нов заобљени изглед, а поред је постављена и мермерна клупа. Од предаје пројекта и одлуке Општине прошло је још три године, па је споменик подигнут тек 1931. године.

Изражена моделација, експресивност покрета људског тела и реалистично приказане лежеће фигуре дечака са тестијом у руци чува легенду о младом шегрту и сећање на новију историју Београда будућим генерацијама. Споменик се налази на Дорћолу, који у себи још увек чува дух старог Београда са уским улицама и старим грађанским кућама с краја 19. и прве половине 20. века.

Овај споменик, уметничко дело вајара Роксандића, обележава аутентично место једног историјског догађаја, као и место једне од најстаријих јавних чесама у Београду. Због својих уметничких и историјских вредности, проглашен је за споменик културе 1965. године.

Литература:

1. Владимир Буњац, Чесме и фонтане Београда, Београд, 1986, 27–39.

2. Јован С. Дајковић, Београд и случај на Чукур чесми, ГМГБ, књ. IV, Београд 1957, 313–326.

3. Бранислав Вучковић, Чукур чесма како је настао данашњи споменик, Наслеђе, IV, Београд, 2002.

ČUKUR FOUNTAIN

Dobračina Street, in front of the building No. 31

The monument "Čukur Fountain", the work of sculptor Simeon Roksandić, raised in 1931, is located in quiet Belgrade street, in the heart of the city, near the intersection of Dobračina and Gospodar Jevremova Street. In this location there was old Čukur Fountain that up to 1892, when water supply system was introduced in Belgrade, supplied with water the residents of this area. Čukur is a Turkish word and means hole that was built deep in the ground, so that was called even "wheel in hole" and "deep fountain". Apart from the fact that today this monument preserves the memory of one of the oldest drinking fountains, by its sculptural solution it preserves symbolically the memory of the "event at Čukur Fountain" which turned into a legend, one of the few existing about Belgrade. What actually happened on that fatal June 15, 1862, remained unexplained up to the present day. There are several versions about personages and causes of this event, but only the outcome is reliable and supported by documents. The consequence of this event and of many others after that, led to the milestone in the history of Belgrade and much more, Serbia. As the history begins sometimes in a strange way, one moment may be crucial not only for individuals, but for whole nation, so, even this story about Čukur Fountain begins innocently with simple words uttered to a boy, apprentice: *"Sava, go and bring some water from Čukur fountain!"*

It was fatal moment for the boy Sava Petković, for Sima Nešić, Ivko Prokić and many Serbian solders, and later, problem among high diplomatic circles of leading European countries. That muggy June afternoon brought to the well the small apprentice Sava, Turkish nizam (soldiers) and many others to quench their thirst. According to one version, a Turkish soldier took the jug from Sava's hands and he began to difend himself, which made Turk very angry and he killed him with a bayonet, and according to another one, he struck him in the head with jug and bloody Sava fell beside the fountain. Shortly afterwards, a Serbian policeman came and killed Turkish nizam or according to a different version, Serbian patrol came and arrested three Turkish nizams. Next, Turkish patrol came and a sharp verbal dispute took place. In order to solve the situation, arrived the terjuman (Turkish language interpreter) of Belgrade police, Sima Nešić accompanied by gendarmes, but from the embrasure of Turkish guard began

shooting and Sima Nešić was killed. This was the cause of the big fight between Serbs and Turks, where the Serbs surrounded the Turks. However, the commander of the Serbian guard Ivko Prokić released the Turks and to avoid major consequences, escorted personally a Turkish officer to the gate of the fortress and saluted him friendly, but the next moment both Ivko and his escort were hit with a bullet. The news about the event spread in Belgrade, the shots were heard everywhere and the fight in the streets began to escalate. One event prompted a series of new and decisive ones. Then the Serbs took Varoš Gate and Sava Gate, and the news arrived even to other cities in Serbia. Prince Mihailo, from Šabac, where he stayed in those days, sent an ultimatum to the Turks stating that they had to leave the town not later than eight o'clock in the evening . The following day June 16.(4) passed off peacefully, but the next 17. (5) was crucial for Belgrade, from 56 fortress guns began the bombardment of Belgrade. Nearly 50 citizens and soldiers were killed, 20 houses burned and nearly 357 destroyed . The Serbian population placed barricades to defend themselves. In the course of July of the same 1862 in Kanlidža near Constantinople, on the occasion of the independence of Serbia, started negotiations in which participated France, England, Russia and Austria. Then, a decision was made to move the Turkish population out of Serbia. In the following year, more than eight thousand Turks were displaced.

A new page of Serbian history started. After long diplomatic negotiations and fight, Turks agreed to surrender towns to prince Mihailo "temporarily", first Belgrade and then Fetislam (Kladovo), Smederevo and Šabac and many others. In 1867 Prince Mihailo was given the keys of Belgrade Fortress, and the ceremony was held on April 6 at Kalemegdan.

Long after this great historic event, the people were talking about what actually happened in June of 1862 at Čukur Fountain. Was the boy Savo Petković killed or just wounded? Was the conflict at Čukur Fountain the cause of the bombardment of Belgrade and its later liberation, or just an initial spark for the fight prepared long before? Was the real cause of the conflict the murder of the terjuman Sima Nešić who ordered the wounded boy to be dressed and taken home, as well as the killing of several gendarmes? And the famous question of foreign consuls: Who is the real challenger at Čukur Fountain –the Serbs or the Turks? Consuls of foreign powers, except for Austrian, agreed that the Serbs did not give reasons for bombing.

In order to solve the whole event, Carlo Perolo, famous owner of the inn "Hajduk Veljko" registered as a witness and eye-witness to the event at Čukur Fountain. Besides him, Nikola Hristić, Minister of Internal Affairs, eyewitness and investigator of the event at Čukur Fountain and the bombardment of Belgrade, as well as many others unsufficiently known and proven witnesses. Besides similarities of statements, there are even numerous discrepancies that led to the later mystification of the event. However, the event at Čukur Fountain is associated with one of the most important events in the history of Belgrade. Later writers variations about this event, created many novelized legends about death of Serbian boy Sava and his contemporaries.

One of Belgrade citizens from that time, responsible for marking the place, in order to preserve the event at Čukur Fountain from oblivion, was well-known tobacconist Vanđel Toma. His will bequeathed a certain sum of money for the building of the monument. Design for the bronze sculpture on marble pedestal was made by Simeon Roksandić, one of the most famous sculptors of Serbian Realism. The following words are inscribed on the monument:

IN MEMORY OF THE EVENTS FROM
MAY 26, 1862
AT ČUKUR FOUNTAIN
THIS MONUMENT IS BEING RAISED BY
THE ENDOWMENT OF VANĐEL TOMA
1931

All the sources cite June 15, (June 3, according to the old calendar) and not May 26. It is not known who and why departed from the established date.

The first competition for the monument was announced in 1912. The results of this

Макета споменика
Model of the monument

Гипсани одливак / Plaster cast

competition are little known, probably due to the outbreak of the First World War, that prevented the raising of the monument.

The new fountain with a sculpture at the top, represents the boy Sava apprentice, died in this place. A model for the figure was 13-year-old boy Vlastimir Petković, by mere circumstance the namesake of the victim of the 1862 conflict. Roksandić submitted the design of the monument in 1927 to the Art Section of the Municipality of Belgrade, which accepted the solution, giving the objection to the architectural form of the monument. After a consultation with the architect Dubovi from Technical Administration, he made a new design and the following year he sent it to the Municipality for the opinion. The changes were accepted, the monument with the sculpture on a marble pedestal with a pool of water flowing from the jug was connected to the water supply system and street sewerage. The pool got a new rounded look, and next to it a marble bench was placed. Another three years passed from the submission of the design and the decision of the Municipality, so the monument was raised only in 1931.

Expressed shading, expressivity of human body and a movement of lying boy figure, with a jug in hand, shown realistically, save to future generations the legend of a young apprentice and the memory of the recent history of Belgrade. The monument is located in Dorćol, which still keeps in itself the spirit of old Belgrade, with narrow streets and old civil houses from the end of the 19th and the first half of the 20th century.

This monument, a work of art of sculptor Roksandić, marks the authentic place of one historical event, as well as the place of one of the oldest public drinking fountains in Belgrade. Due to its artistic and historical value, in 1965 it was proclaimed a cultural monument.

Bibliography.
1. Vladimir Bunjac, Wells and Fountains of Belgrade, Belgrade 1986, 27-39.
2. Jovan S. Dajković, Belgrade and the Event at Čukur Fountain, Belgrade City Museum book IV, Belgrade 1957, 313-326.
3. Branislav Vučković, Čukur Fountain how the today's monument was raised, Legacy IV, Belgrade 2002. године

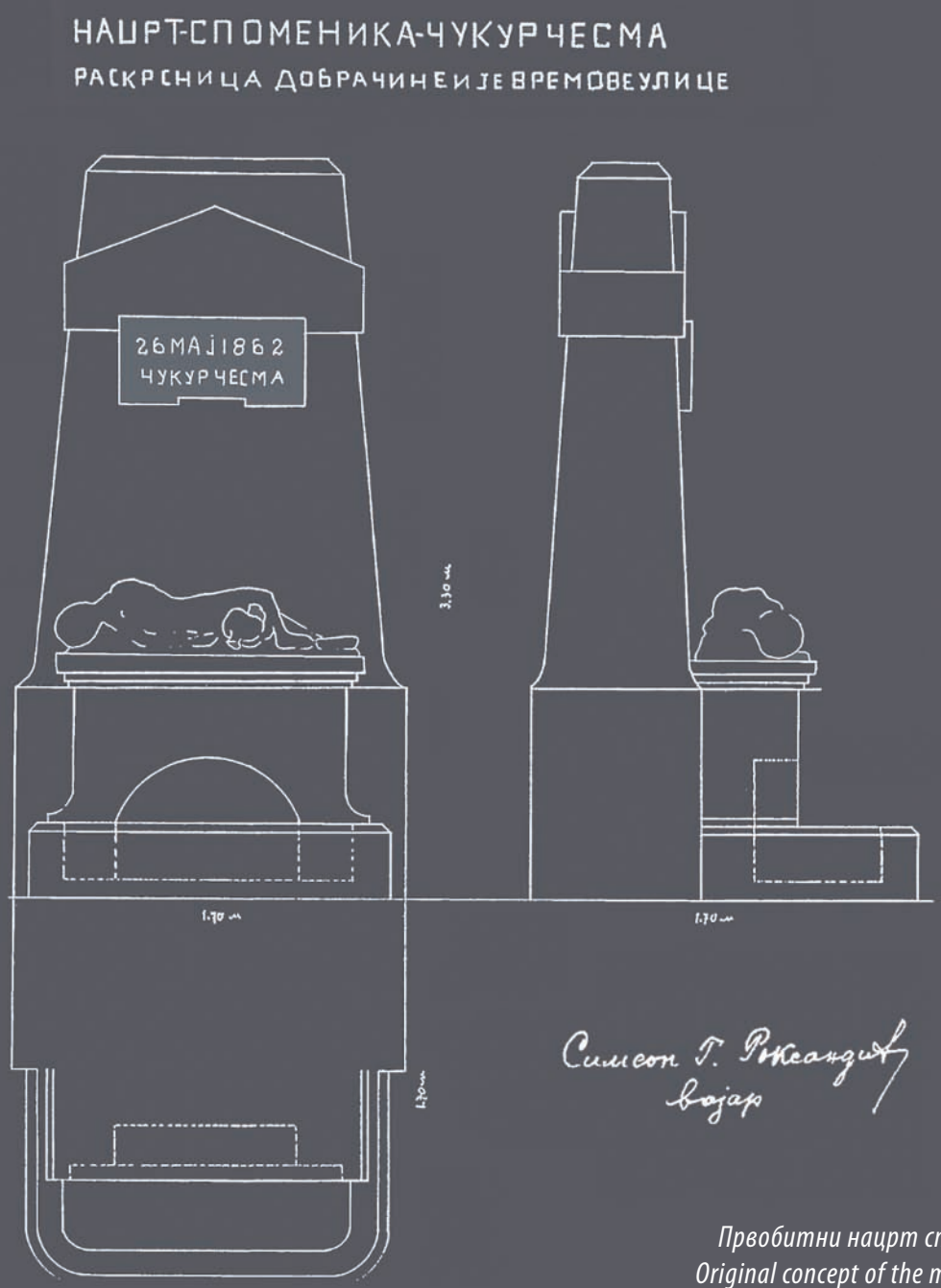

Првобитни нацрт споменика
Original concept of the monument

ЧУКУР ЧЕСМА

Издавач:	Завод за заштиту споменика культуре града Београда
За издавача:	мр Милица Грозданић, директор
Аутор текста:	Ивана Весковић
Идејни концепт:	Лидија Котур
Лектура:	Татјана Тодоровић
Превод на енглески језик:	Јелена Топаловић-Китановић
Графички дизајн:	Александра Ристановић, Лука Прокић
Фотографија:	Снежана Негованović Фотодокументација Завода за заштиту споменика културе града Београда
Тираж:	1000 примерака
Штампа:	ЈП "Службени гласник", Београд

Београд 2009.
Завод за заштиту споменика културе града Београда

Издање је омогућио Град Београд,
Градска управа, Секретаријат за културу

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

725.94(497.11)

ВЕСКОВИЋ, Ивана, 1977-
Чукур чесма = Cukur fountain / [аутор текста Ивана Весковић ; превод на енглески језик Јелена Топаловић-Китановић ; фотографија Снежана Негованović]. - Београд : Завод за заштиту споменика културе града Београда = Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade, 2010 (Београд : Службени гласник). - 8 стр. : илустр. ; 20 x 20 cm

Кор. насл. - Упоредо срп. текст и енгл. превод. - Текст ћир. и лат. - Податак о ауторки преузет из колофона. - Тираж 1.000. - Библиографија: стр. 8.

ISBN 978-86-81157-45-9

а) Београд - Чукур чесма
COBISS.SR-ID 175338252